

Pædagogisk læreplan for Dagtilbuddene i Vissenbjerg-området

Fra lille.....

Den pædagogiske læreplan udgør rammen og den fælles retning for det pædagogiske arbejde med børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Læreplanen er et levende dokument, som kort beskriver de pædagogiske overvejelser og refleksioner med eksempler, der er retningsgivende for det daglige pædagogiske arbejde.

Læreplanen indgår samtidig i det lovpligtige tilsyn som et vigtigt supplement til Kvalitetsaftalen - og er her suppleret med vigtige kommunale politikker og strategier.

....til stor – vi sætter spor!

Forord

Den pædagogiske læreplan udgør rammen og den fælles retning for personalets pædagogiske arbejde med børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse i dagtilbuddet. Lægen er grundlæggende for børnenes trivsel, udvikling og læring. Børneperspektivet er tydeligt i den pædagogiske praksis og forældre og dagtilbud samarbejder om barnets/børnenes udvikling og læring. Læreplanen er et levende dokument, som beskriver pædagogiske overvejelser og refleksioner i relation til de intentioner, mål og krav som fremgår af Dagtilbudsloven.

Læreplanen bygger på Børne- og Undervisningsministeriets "Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold" samt "Skabelon til pædagogisk læreplan".

Skabelonen indeholder alle de lovmæssige krav til at udarbejde den pædagogiske læreplan. Samtidig understøtter skabelonen den løbende dokumentation og evaluering af arbejdet med den pædagogiske læreplan. Den konkrete læreplan angiver en ramme til at arbejde systematisk med at planlægge, følge op på og videreudvikle kvaliteten i det pædagogiske læringsmiljø i jeres dagtilbud i forhold til den aktuelle børnegruppe.

Denne rapport er suppleret med politikker og strategier, som er gældende for dagtilbud i Assens Kommune. Det er intentionen, at vi ved denne sammenhæng bidrager til at forenkle alle de krav og indsatser, der skal efterleves i et dagtilbud. Læreplanen udgør fremadrettet den pædagogiske del af kvalitetsaftalen for dagtilbud i Assens Kommune, i forbindelse med det lovpligtige tilsyn. Læreplanen suppleres med en Kvalitetsaftale som tidligere nævnt.

I læreplanen er indskrevet følgende politikker og strategier:

- Med vilje og hjerte - Vision 2030
- Børne- og Ungepolitik (Ny på vej i 2020)
- Sundhedspolitikken
- Assensmodellen
- Sprogvurdering af alle 3-årige børn

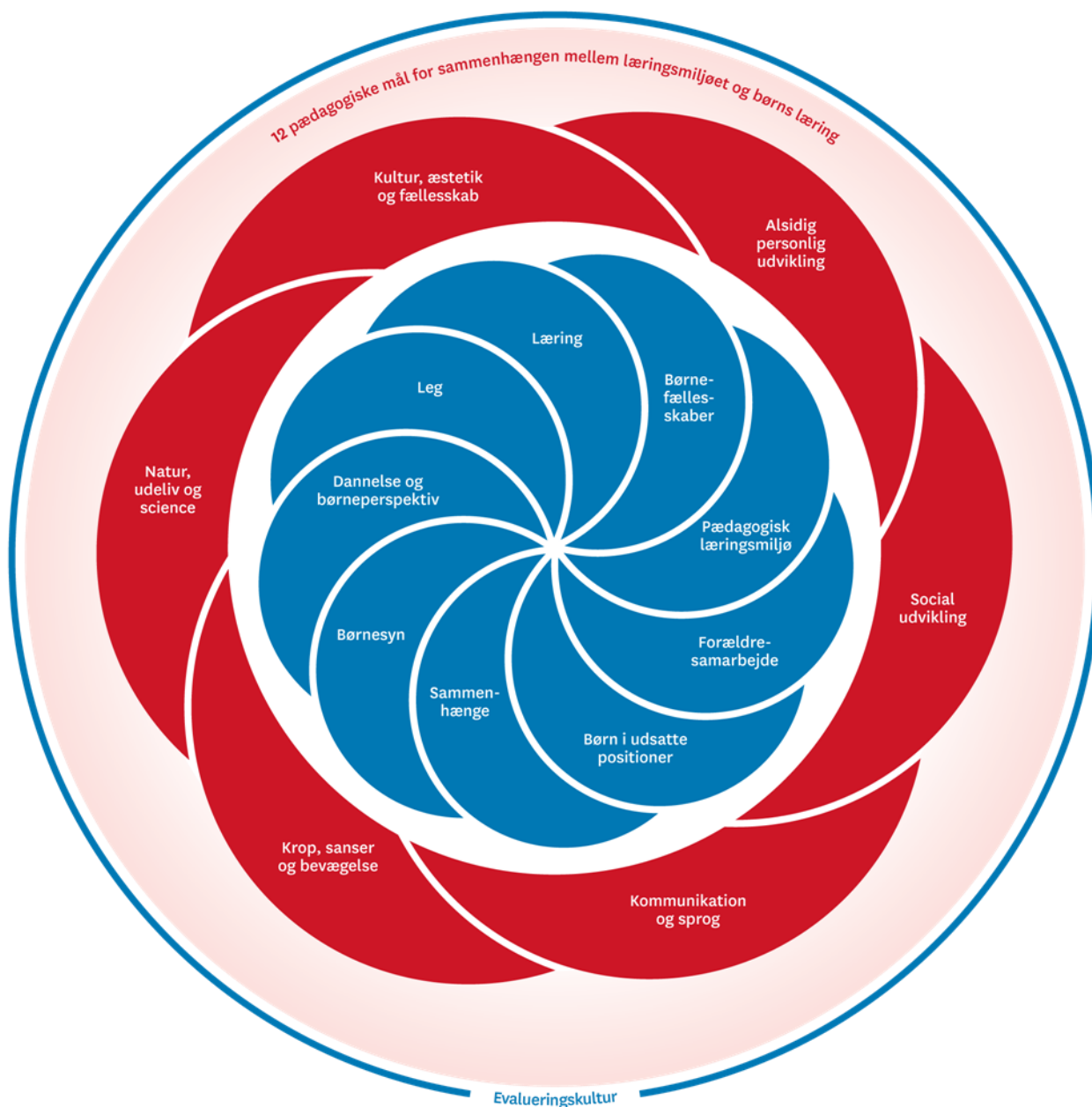
Vi håber, du som læser får indsigt og inspiration om pædagogisk praksis i vores dagtilbud
– rigtig god læselyst!

På hele området vegne, leder Birgitte Buur

Indhold

Forord	1
Ramme for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan	4
Kort præsentation	5
Pædagogisk grundlag.....	7
Assens Kommune - Vision 2030 – med vilje og hjerte	7
Børne- og ungepolitik.....	8
Sundhedspolitik	9
Assens Modellen	9
Børnesyn, Dannelse og Børneperspektiv, Leg, Læring og Børnefællesskaber	10
Pædagogisk læringsmiljø	16
Samarbejde med forældre om børns læring	20
Børn i udsatte positioner	22
Sammenhængende børneliv	25
Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan	26
Inddragelse af lokalsamfundet.....	26
Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø	27
De seks læreplanstemaer.....	29
Alsidig personlig udvikling	30
Social udvikling.....	32
Kommunikation og sprog.....	34
Krop, sanser og bevægelse.....	36
Natur, udeliv og science	38
Kultur, æstetik og fællesskab	41
Evalueringskultur	43
Evalueringskultur i Assens Kommune	43
Dokumentation og evalueringspraksis.....	44

Ramme for udarbejdelse af den pædagogiske læreplan

Denne blomst beskriver visuelt den nye dagtilbudslov – både det fælles pædagogiske grundlag og læreplanerne.

Den pædagogiske læreplan udarbejdes med udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag samt de seks læreplanstemaer og de tilhørende pædagogiske mål for sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børns læring.

Rammen for at udarbejde den pædagogiske læreplan er dagtilbudsloven og dens overordnede formålsbestemmelse samt den tilhørende bekendtgørelse. Loven og bekendtgørelsen er udfoldet i publikation [Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold](#).

Publikationen samler og formidler alle relevante krav til arbejdet med den pædagogiske læreplan og er dermed en forudsætning for at udarbejde den pædagogiske læreplan. Derfor henvises der løbende til publikationen.

Kort præsentation

Dagtilbud: Dagtilbuddene i Vissenbjerg-området

Børnehuse: Børnenes Hus plads til 70 børn
Bøllehuset plads til 80 børn
Børnehaven Skovbrynet plads til 100 børn
Vuggestuen Skovbrynet plads til 25 børn

Antal dagplejere: 22 og p.t. 81 børn

Her beskriver vi kort vores stamoplysninger, pædagogiske profil og lokale forhold. Det kan for eksempel være børnegruppens sammensætning og forskellige forudsætninger, de fysiske rammer, geografisk placering og andre ting, der har betydning for vores pædagogiske arbejde.

Dagtilbuddene i Vissenbjerg-området ligger på toppen i den nordlige del af Assens kommune i postnr. 5492 Vissenbjerg, midt i landlig idyl og alligevel med en infrastruktur der giver gode betingelser for pendling.

Dagtilbuddene rummer 106 børn i alderen 0-2 år, 210 børn i alderen 3-5 år, vi er p.t i alt 68 ansatte, samt tilkaldte vikarer, herudover har vi modtager vi studerende, både pædagog- og PAU-studerende.

Børnesammensætningen er et bredt repræsentativt udsnit af befolkningen både i forhold til etnicitet og socioøkonomisk.

Dagplejerne modtager børnene i eget hjem, og rammerne er derfor er forskellige, de er ligesom børnehuse alle er placeret centralt i hvert sit af de 4 lokal samfund Bred, Skalbjer, Skallebølle og Vissenbjerg by, og som de er en aktiv del af. Alle dagplejere er delt i 5 grupper som hver er tilknyttet en legestue, hvor de kommer én gang ugentlig. To grupper har legestue i Bøgedal, som er en tidligere børnehave og ligger i landsbyen Bred, de øvrige har legestue i Børnenes Hus og Bøllehuset.

Børnenes Hus ligger i landsbyen Skalbjer og har til hjemme i hovedbygningen af den gamle landsby skole. I de øvrige bygninger er der etableret forskellige foreninger som f.eks. fitness center og spejdere, disse er flittigt besøgt. Gymnastik salen bruges ligeledes også jævnligt af forskellige foreninger i landsbyen og vi har på den måde tæt en kontakt til lokalsamfundet. Dagplejen har legestue i et af børnehavens lokaler og der er dagplejere i lokalet min. 2 gange om ugen.

Bøllehusets rammer er både den tidligere SFO's lokaler og den oprindelige børnehave, de ligger lige ved siden af den tidligere landsby skole. I Bøllehuset har dagplejen også en legestue, som bruges min. én gang om ugen. Skolen bruges flittigt af lokale ildsjæle og foreninger, og Bøllehuset bruger gymnastik salen flere gange ugentlig også.

Skovbrynet, hvor der er både vuggestue og børnehave, er bygget i 1970. Skovbrynet er fysisk en lang bygning. Der har tidligere været både fritidshjem og børnehave og bygningen er igennem mange år bygget om flere gange, hvilket bygningen bærer kraftigt præg af. Huset ligger for enden af en villa vej, og som navnet antyder, lige i skovkanten. Vuggestuen er placeret i midten med børnehave grupperne er fordelt med to i hver ende af huset og i kælderen. Der er i øjeblikket planlagt etablering af lokale, til dagplejens legestue.

Frokostordning

Der er valgt frokostordning i alle børnehuse, herudover serverer dagtilbuddene både formiddags og eftermiddagsmad, så der er fuld forplejning. Alle måltider produceres og pakkes i Skovbrynet og køres ud til de øvrige institutioner.

Både hjemme hos dagplejerene og i alle børnehuse, har alle dejlig natur helt tæt på, og skønne udendørs arealer, eller har kort afstand til skov, mark, fodboldbane og søer, hvor der er god plads til motorisk udfoldelse og mulighed for fantasifulde opdagelsesrejser.

Vores pædagogiske profil i alle enheder tager udgangspunkt i det hele barn. Vi møder barnet anerkendende og med en bevidst faglig nysgerrighed, så vi kan understøtte barnet i at udvikle sig bedst muligt på alle områder.

Dette gør vi blandt andet ved fokuseret, at arbejde med barnets relationer til de øvrige børn og voksne omkring barnet. Naturen fylder en stor del i vores hverdag, både som ramme for det pædagogiske læringsmiljø og som det fælles tredje. Det er vi voksnes ansvar, i samarbejde med forældrene at skabe trygge fysiske og psykiske læringsmiljøer så barnet føler sig mødt, anerkendt og forstået, i begge verdener. Samt hele tiden at have en faglig bevidsthed omkring at **"Alt hvad vi voksne gør eller ikke gør, sætter spor"**.

Børn sætter også spor...

Her finder I links til andre relevante oplysninger på vores hjemmeside
<https://bh-vissenbjerg.assens.dk/>

Pædagogisk grundlag

”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i et fælles pædagogisk grundlag.”

”Det pædagogiske grundlag består af en række fælles centrale elementer, som skal være kendetegnende for den forståelse og tilgang, hvormed der skal arbejdes med børns trivsel, læring, udvikling og dannelse i *alle* dagtilbud i Danmark.”

”De centrale elementer er:

- **Børnesyn.** Det at være barn har værdi i sig selv.
- **Dannelse og børneperspektiv.** Børn på fx 2 og 4 år skal høres og tages alvorligt som led i starten på en dannelsesproces og demokratisk forståelse.
- **Leg.** Legen har en værdi i sig selv og skal være en gennemgående del af et dagtilbud.
- **Læring.** Læring skal forstås bredt, og læring sker fx gennem leg, relationer, planlagte aktiviteter, udforskning af naturen og ved at blive udfordret.
- **Børnefællesskaber.** Leg, dannelse og læring sker i børnefællesskaber, som det pædagogiske personale sætter rammerne for.
- **Pædagogisk læringsmiljø.** Et trygt og stimulerende pædagogisk læringsmiljø er udgangspunktet for arbejdet med børns læring.
- **Forældresamarbejde.** Et godt forældresamarbejde har fokus på at styrke både barnets trivsel og barnets læring.
- **Børn i udsatte positioner.** Alle børn skal udfordres og opleve mestring i lege og aktiviteter.
- **Sammenhæng til børnehaveklassen.** Sammenhæng handler blandt andet om at understøtte børns sociale kompetencer, tro på egne evner, nysgerrighed mv.”

”Loven fastsætter, at alle elementer i det fælles pædagogiske grundlag *skal* være udgangspunkt for arbejdet med den pædagogiske læreplan og dermed det pædagogiske arbejde med børns læring i dagtilbud.”

”Nogle elementer i form af fx børnesynet skal altid være til stede i det pædagogiske læringsmiljø, mens andre elementer som fx arbejdet med at skabe en god overgang til børnehaveklassen kan være mere til stede i nogle sammenhænge end andre.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 14

Assens Kommune - Vision 2030 – med vilje og hjerte

I det følgende præsenteres vision, politikker m.m. fra Assens Kommune, som har betydning for den pædagogiske læreplan, og for det arbejde der pågår i dagtilbuddene.

Visionen har et afsnit, der hedder: Vores børn og unge lykkes.

"Vores børn og unge er vores fremtid. Vi giver dem de bedste forudsætninger for at leve et godt liv med et stærkt selvværd. Vi følger børnene fra deres første skridt og hjælper dem på vej til sunde vaner og et aktivt hverdagsliv med bevægelse, sport og fællesskaber.

Det fortsætter i dagplejen, daginstitutioner og skoler, hvor børn og unge har rammer til at være kreative, til at lege, lære og danne venskaber og relationer.

Børn og unge udvikler sig både fagligt, personligt og socialt på vejen mod et voksenliv, hvor de trives og forsørger sig selv. Vores ungdomsuddannelser, lære- og arbejdspladser hjælper til.

Vores skoler, uddannelsessteder, virksomheder og kulturinstitutioner arbejder tæt sammen og inspirerer vores børn og unge, så de udnytter deres fulde potentiale. Både dem der selv kan og vil, og dem der skal have ekstra hjælp til at finde netop deres vej.

I 2030 er alle unge i uddannelse eller arbejde."

Denne vision forudsætter, at dagtilbud i Assens Kommune tilbyder høj kvalitet, der understøtter alle børns generelle trivsel, udvikling, læring og dannelse jf. den nye Dagtilbudslovs formål.

Børne- og ungepolitik

" Et godt børneliv- *altid* et fælles ansvar"

Alle børn har ret til omsorg og anerkendelse.

Alle børn skal kunne træffe gode og sunde valg for sig selv, så de bliver i stand til at mestre livet og udvikle ansvarlighed for sig selv og fællesskabet.

Alle børn skal som udgangspunkt have adgang til samfundets almene tilbud, hvor de indgår i fællesskaber, der udfordrer og støtter en udvikling af deres personlige, sociale og faglige kompetencer og tilgodeser særlige behov."

Denne politik danner rammen for alle børn – også børn med særlige behov eller i udsatte positioner. Den er under revision og Assens Kommune barsler med en ny børne- og ungepolitik i sommeren 2020. Politikken bygger ligeledes oven på indhold og kvalitet i kommunale og private dagtilbud.

Læs mere her:

[Assens Kommunes børne- og ungepolitik](#)

Bemærk- ny Børne og Ungepolitik forventes i efteråret 2020

Sundhedspolitik

Byrådet ønsker, at Assens Kommune skal være en sund kommune både fysisk og mentalt – og det gælder både de helt små, unge og ældre. Et af pejlemærkerne i politikken hedder:

En sund start på livet.

AMBITION:

” VI REDUCERER ULIGHED OG SKABER MØNSTERBRYDERE, OG I DE FØRSTE 1000 DAGE AF ET BARN S LIV SÆTTES DER SÆRLIGT FOKUS PÅ DET VI VED, DER FREMMER TRIVSEL, UDVIKLING OG LÆRING. I ASSENS KOMMUNE ER VI FORPLIGTET TIL TYDELIG FORVENTNINGSADFÆSTNING MED ISÆR FORÆLDRE SAMT ANDRE AKTØRER OMKRING DET ENKELTE BARN, SÅ VI TAGER ET FÆLLES ANSVAR FOR ALLE BØRNS SUNDHED”.

Sundhedspolitikken retter sig bl.a. mod forældre og hele 0-6-års området og matcher fint ambitionerne med fælles pædagogisk grundlag og læreplaner i den nye Dagtilbudslov. Vi ved, at en sund start på livet har en livsvarig positiv betydning, og særligt de første 1000 dage af et barns liv har stor betydning for resten af barnets opvækst.

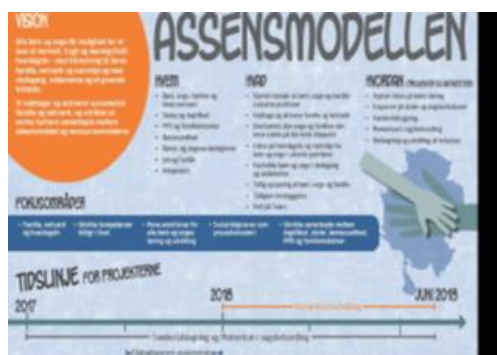
Læs mere under læreplanstemaet: Krop, sanser og bevægelse

Find politikken her: [Assens Kommunes sundhedspolitik](#)

Assens Modellen

En tidligere indsats for børn og unge, som bygger på en helhedsorienteret tværfaglig indsats på baggrund af tidlig opsporing.

Vision: Alle børn og unge får mulighed for at leve et normalt, trygt og meningsfuldt hverdagsliv – med tilknytning til deres familie, netværk og nærmiljø og med skolegang, uddannelse og et givende fritidsliv. Vi inddrager og aktiverer systematisk familie og netværk og udvikler et endnu tættere samarbejde mellem almenområdet og ressourceområderne.

Børnesyn, Dannelse og Børneperspektiv, Leg, Læring og Børnefællesskaber

Først forholder vi os til de fem elementer i det pædagogiske grundlag:

- Børnesyn
- Dannelse og Børneperspektiv
- Leg
- Læring
- Børnefællesskaber.

I kan beskrive elementerne samlet eller hver for sig.

De øvrige elementer i det pædagogiske grundlag skal ifølge loven fremgå særskilt af den pædagogiske læreplan. Disse elementer forholder I jer til lidt senere.

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 15

Her beskriver vi, hvordan disse fem centrale elementer fra det fælles pædagogiske grundlag kommer til udtryk hos os og bliver omsat i vores hverdag sammen med børnene?

Børnesyn:

Hos Dagtilbuddene i Vissenbjerg ser og møder vi det enkelte barn, som det selvstændige, værdifulde og kompetente individ lige præcis det er.

Vi møder børnene med omsorg, anerkendelse af de forskelligheder de har og understøtter dem på præcis det udviklingsniveau de er.

Vi har tillid til, at børn altid har de bedste intentioner med deres adfærd, og går derfor altid nysgerrigt på opdagelse i bevæggrunden for barnets adfærd.

0-6 år

”Alle børn skal mødes med omsorg og anerkendelse”

Dannelses og Børneperspektiv:

Vi går altid nysgerrigt på opdagelse i barnets ageren, vores udgangspunkt er altid, at der er en mening i det barnet gør. Vi arbejder kontinuerligt, på at sætte os i barnets sted, se med barnets øjne og prøve at forstå, hvordan barnet opfatter miljøet, stemningen og aktiviteten.

Det er altid vores ansvar, at hjælpe barnet til skabe mening og tryghed i dets hverdag.

Dannelse er et bredt begreb. For os dannelse er et begreb med kompleksitet, der er en livslang proces. I vores pædagogiske verden handler det bl.a. om, at skabe de bedste rammer for at børn kan udvikle sig som livsduelige individer, der hviler i sig selv, der kan sige til og fra, mestre at tilsidesætte egne behov og samtidig har forståelse og respekt for de normer og værdier, som er vigtige for, at kunne samarbejde og indgå i sociale fællesskaber. Der giver dem en forståelse for og en lyst til at være aktivt deltagende i demokratiet, livet igennem. Derfor er vores hverdag kendetegnet ved vekselvirkningen mellem at have tydelige faste værdier, regler og rammer, samtidig med at vi inddrager børnene i de demokratiske processer der opstår på forskellige niveauer.

Nedenstående billeder og hverdagsfortællinger er eksempler på blandt andet demokrati og dannelse i børnehøjde.

0-2 år "Under formiddagsmaden i vuggestuen taler de om hvad der skal ske i dag og med det samme siger børnene at de gerne vil i Skoven og løbe. De voksne griber ideen, lader børnene bestemme og de går alle i skoven og løber"

Eksempel.

" Vi skulle etablere en ny helt legeplads i Børnehaven skovbrynet. Vi havde nedsat en arbejdsgruppe af personaler fra hele institutionen. Til samling i grupperne med de ældste børn, blev børnene spurgt, hvad de ønskede/savnede der var på legepladsen. Der blev budt ind med forskelligt. Nogle nævnte specifikke funktioner, andre bestemte legeredskaber og andre igen ønskede at de voksne var mere deltagende. Man blev på demokratisk vis enige om, hvilke ønsker der skulle bringes videre til legeplads gruppen. Der blev naturligvis ønsker opfyldt og andre ønsker blev ikke til virkelighed.

Da corona indtraf, blev børnehavens legeplads inddelt i zoner og en af børnehave grupperne fik en ende af legepladsen, hvor der var absolut ingenting. Pædagogerne forsøgte at holde mund og sidde på deres hænder og når børnene sagde de kedede sig og der ingenting var at lege med, opfordrede pædagogerne til at børnene snakkede sammen og gik på opdagelse i deres lege hjerner og fandt ideer. Senere holdt de et møde, hvor børnene kom med ideer, tanker og ønsker. Herefter fik de af de voksne materialer til ting som var realistiske at bygge. Børnenes oplevede dermed at de selv var medansvarlige for deres trivsel, der var brug for netop deres bidrag, deres fantasi blev tændt, oplevede en demokratisk proces før/under/efter og blev anerkendt som individ hvis mening og arbejdsindsats har betydning i fællesskabet. Neden stående er billeder af børnenes innovative kreationer.

3-6 år: der blev lavet

hegnspynt, bygget højbede, bord, bænk og fjernsyn

Leg

Legen er i vores perspektiv et af de grundlæggende elementer i børns udvikling.

Børn har brug for plads når de leger, så de kan slippe fantasien løs, bruge deres krop og alle deres sanser. Derfor skal der dagen igennem være både fysisk plads og rum, ude som inde, til børnenes leg.

Det er i legen, både den voksenstyrede, børnestyrede og spontane periferiske leg, at barnet udvikler sig og øver sig i de mange forskellige kompetencer og facetter de skal mestre, i dannelsen af dem, som hele mennesker.

Nogle lege varer længe og breder sig, både i fantasien og i det fysiske rum og bliver gentaget igen og igen. Andre lege opstår spontant og varer kun i et kort øjeblik før den opløses igen, for aldrig at genoptages. Nogle lege opstår med udspring i tidligere aktiviteter, som der drages paralleller til eller tages afsæt i og oversættes af børnene i deres leg og får ny betydning og læring.

Det er os voksne der skal være fødselshjælpere til dette initiativ og skabe plads og rum til at udføre det.

3-6 år Billedet viser en cykel leg der udviklede sig til en rolleleg, hvor de sang "Vi er i motionscenter..." legen opstod og forsvandt igen i løbet af ½ time

3-6 år "der var tidligere arbejdet med eventyret "bukkebruse" så da vi mødte en bro over en brusende elv opstod der helt naturligt en leg om bukkebruse der tramper på broen. Denne leg gentager sig hver gang vi kommer til broen"

Læring

Læring er at tælle til 3, at klippe med en saks eller kende navne på fugle, men det er også, at være en god kammerat, at vide hvordan vådt græs føles på tæerne, eller at tage tøj på. Børn lærer bedst, når alle deres sanser er i spil, når de drager deres egne erfaringer, når de er i trygge og anerkendende læringsmiljøer. Læringsmiljøer hvor der er plads til at fejle igen og igen og oplever at kunne få hjælp.

Når børn er i gang med en læring gentager de ofte tingene igen og igen med stor vedholdenhed og fokus. Vi skal som voksne altid udvise en rettidighed omkring, hvornår et barn har brug for et kærligt skub for at igangsætte en læring, guidning for at komme videre i en proces eller hvornår man blot skal være observerende og anerkendende for den igangværende læringsproces. Vi skal hver dag sikre at der er plads og rum til at øve sig, samt have forståelse for at nogen dage er det nødvendigt med hjælp til noget man ellers godt kan.

Børn spejler sig og lærer af sine omgivelser, både bevidst og ubevidst. Vi sætter spor....

0-2 år "pincetgreb øves tidligt"

3-6 år: "at klippe er ingen nem øvelse og så er det rart ved god hjælp lige ved hånden"

0-2 år Børn lærer bedst når alle sanser er i spil og når de drager deres egne erfaringer. Drengen fik lov at hoppe i vandpytten og opdagede at den var dyb og dermed løb ovenind i støvler, så nu har han en erfaring omkring dybde og fornemmelsen næste gang han skal hoppe i en vandpyt.

Børnefællesskaber

Deltagelse i børnefællesskaber er vigtigt for børns udvikling og for deres videre færden og sociale liv i samfundet. Vi skal give ALLE børn oplevelsen af, at de er en vigtig del af et børnefællesskab, hvor de bliver respekteret og lyttet til, som det individ de er.

Vi skal skabe rammer, som giver børnene mulighed for både selv at danne børnefællesskaber eller bydes ind i børnefællesskaber. De skal opleve, at være en del af både små fællesskaber og det helt store fællesskab. Det er bl.a. via børnefællesskaber, at børnene lærer, at indgå i forskellige sociale relationer, være rummelige og mestre balancen mellem, at tage vare på egne behov, samt tage hensyn til andres.

0-2 år: ” børnefællesskaber kan opstå på tværs af alder og på børnenes initiativ.

3-6 år; De voksne skaber dagligt forskellige børnefællesskaber, hvor der er plads og rum til alle.

Nedenstående eksempler er fortællinger fra vores hverdag, om hvordan de 5 elementer f.eks. er omsat i vores praksis

0-2 år

Det er frokost, der sidder 4 børn og 1 voksen omkring middagsbordet.

2 børn er ca. 1 år, 2 børn er ca. 1½-2 år

De er i fuld gang med at spise, pludselig begynder det ene lille barn, at ryste på hovedet.

En følger hurtigt trop og inden længe sidder alle børn og ryster på hovedet. Den voksne møder dem med nysgerrighed og opdager, at det barn der startede med at ryste på hovedet, nu også har skubbet sin tallerken fra sig. Det griber den voksne og spejler barnets handling og viser børnene ved selv, at skubbe sin tallerken væk, ryste på hovedet og sige højt ”nu er jeg mæt og jeg vil ikke have mere at spise”. Børnene spejler sig og udfører samme handling. Den voksne sætter ord på deres handling med ”nu er du også mæt – maven er fuld” ”er du også mæt?”

3-5 år

En børnegruppe har en fortællerstol, hvor børnene, på voksen eller eget initiativ, kommer op at sidde på og synger en sang eller fortæller noget.

En dreng, som ikke har meget sprog, har endnu ikke været oppe på stolen.

En dag rækker han forsigtigt en finger op. Det får den voksne hurtigt øje på og hjælper ham op på stolen, og de får fællesskab fundet ud af, at han gerne vil synge en sang og hvilken sang.

Han synger så godt han kan og pædagogen følger ham ved at nynne med og laver fagterne der hører til sangen.

Da sangen er færdig spørger pædagogen om han har mere, hvilket han ikke har.

De øvrige børn klapper ivrigt og da barnet går ned på sin plads igen, ser han så stolt og glad ud.

Hvordan lykkes vi med at anvende legen, som et potentiale i forhold til børnenes udvikling og læring?

Vi er som voksne hele tiden nysgerrige på at følge børnenes spor. Ved at være understøttende i deres interesser, deres initiativer, være nysgerrige på deres intentioner og på, hvor vi som voksne kan være igangsætter, guide, eller facilitator for læringsmiljøet, for legens videre udvikling.

Kunsten er at ramme præcist.

Nogen gange kan vi komme til at "blande" os fejlagtigt, så legen opløses og nogen gange lykkes vi. Når børn leger, har vi voksne en unik mulighed for at observere børnene og få indsigt i de ting børnene øver sig på og får dermed endnu en indgang til at se, forstå og støtte deres læring og nærmeste udviklingszone.

Det er den voksnes tolkning og reaktion på det observerede, som kan ramme spot on og give en yderligere dimension til legen og hjælpe den videre, så den understøtter børnenes udvikling, eller falde helt ved siden af og ved sin indblanding fører legen til at stoppe. Vi øver os hele tiden i at forfine vores tolkning af det vi observerer.

Ved voksen initierede lege har vi voksne altid en agenda. Når vi planlægger aktiviteter har vi forventninger om, hvilken læring børnene vil modtage eller det legespor de vil følge på baggrund af aktiviteten. Nogen gange bliver aktiviteten modtaget, som vi har tænkt og udløser den læring vi havde forudset. Andre gange får børnene helt andre ideer med det præsenterede og aktiviteten finder et helt andet spor. Vi formår nogen gange, at igangsætte nogle aktiviteter, som skaber grobund for videre leg igen og igen. Andre gange opløses legen i det øjeblik vi trækker os. Vi har konstant fokus på, at have et så dynamisk læringsmiljø, som muligt, både det fysiske og det psykiske inde/ude læringsmiljø, så legen understøttes bedst muligt.

Eks.:

Vi er på tur i skoven. Der er en kløft og vi ser nogle træstammer i bunden af kløften og snakker om at det ligner krokodiller.

Barn et; "der er ikke krokodiller i Danmark!"

Barn to; "jo det har vi da selv set"

Voksen: "ja vi så nogle oppe på terrariet kan I huske dem"

Barn: et "men de var ikke så store som dem der"

Barn: "måske er det far krokodiller"

Voksen: "der findes forskellige slags krokodiller, det kan jeg vise jer når vi kommer hjem"

Barn: "så må vi først helt ned til dem og tage billeder"

Gruppen kravler ned ad kløften og kigger grundigt på "krokodillerne" og tager både billeder og laver tegninger. Hjemme i børnehaven kigger de på en iPad og ser på både ferskvands og saltvands krokodiller. Det afleder endnu en snak om fersk- og saltvand og efter den snak har de en drøftelse om hvilken slags krokodillerne så er.

Så det der startede som en fantasileg endte med læring omkring både fersk- og saltvand, samt krokodille arter.

3-5 år Krokodille jagt i kløften.

Pædagogisk læringsmiljø

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det enkelte dagtilbud hele dagen igennem etablerer et pædagogisk læringsmiljø, der med leg, planlagte vokseninitierede aktiviteter, spontane aktiviteter, børneinitierede aktiviteter samt daglige rutiner giver børnene mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes.

Det pædagogiske læringsmiljø skal tilrettelægges, så det inddrager hensynet til børnenes perspektiv og deltagelse, børnefællesskabet, børnegruppens sammensætning og børnenes forskellige forudsætninger.”

Her beskriver vi, hvordan vi hele dagen skaber et pædagogisk læringsmiljø, der giver alle børn mulighed for at trives, lære, udvikle sig og dannes.

Pædagogisk læringsmiljø

De voksne etablerer og ændrer kontinuerligt de fysiske læringsmiljøer. Vi har konstant fokus på, at have et så dynamisk læringsmiljø, som muligt, både det fysiske og det psykiske inde/ude læringsmiljø, så legen understøttes bedst muligt gennem hele dagen.

Når vi indretter de fysiske læringsmiljøer, er det hele tiden ud fra børnenes behov og interesser og de vil derfor altid være foranderlige. Vi indretter os altid med ting og møbler, der er med hjul eller lette at rykke rundt, så det fysiske læringsmiljø er dynamisk og let kan forandres.

*Det **fysiske læringsmiljø** står aldrig alene, men understøttes altid af det psykiske læringsmiljø.*

*Det **psykiske læringsmiljø** er stemninger, værdier, kulturen, den voksnes tilgang til både børn, forældre, kollegaer og andre voksne man møder på sin vej. Det er også den voksnes ageren i specifikke situationer.*

*Læringsmiljøet er også den **struktur og rutiner** der er i hverdagen i de enkelte huse og hos dagplejeren.*

Hverdagen veksler mellem vokseninitierede planlagte aktiviteter, de faste daglige/ugentlige rutiner, genkendelige traditioner og spontane og gentagne børneinitierede aktiviteter. Rutiner skal aldrig "bare overstås", de er fulde af værdifuld læring, som jo gentages hver dag og den skal der lyses på, så det er læringsmiljøet i rutinen vokser.

Når de voksne planlægger aktiviteter, tager de altid udgangspunkt i, hvad børnene er optaget af og har samtidig øje for, hvor det enkelte barn er og/eller gruppen er, i forhold til deres udviklingszone.

Følgende billeder og fortællinger er eksempler på læringsmiljøer i vores hverdag.

0-2 år.

Her har en dagplejer etableret et fysisk læringsmiljø omkring måltidet der bl.a. understøtter den sproglige og sociale udvikling. Barnet kan se, pege og snakke om billederne. Det kan se, røre og smage maden på tallerkenen.

Når den voksne samtidig er nærværende og aktiv deltagende og etablere en tryk stemning omkring måltidet opstår det psykiske læringsmiljø.

Den voksne skal hjælpe børnene med at skabe sammenhæng og forståelse om de sanseoplevelser de får fra billederne og maden. Den voksne kan f.eks. også tale om farver, former og mængder derved tilføjes en ekstra dimension til barnets oplevelse og læring.

3- 5 år

Eks. En pædagog er jæger og har været på bukke jagt og skudt en buk. Pædagogen har taget hovedet med i børnehaven for at vise børnene det. Han lægger det på et bord og børnene får lov til selv at gå derover eller at blive væk.

Pædagogen fortæller begejstret om rådyr, dets gevirer, hvor det lever, hvordan man går på jagt, hvem der må gå på jagt osv. osv. han holder det i hænderne og røre og peger og de der har lyst får også lov. Hvordan pædagogen og de øvrige personaler reagerer er afgørende for hvilken læring børnene får med sig. Er de voksne rolige og nysgerrige og tør røre ved dyret, ja så lærer børnene noget forskelligt omkring rådyr, døden, jagt, mad, fællesskabet og sig selv.

Er de voksne paniske eller urolige, og ikke vil røre det, ja så er det, det der kommer til at fylde i deres læring senere, selvom de voksne også har fortalt om både rådyr, jagt og mad

Efterfølgende havde gruppen flere gange en masse snak omkring rådyr, jagt og alt mulig andet omkring mad og død.

Her beskriver vi kort om undersøgelser, evaluering og læring i forhold til læringsmiljøet i rutiner i hverdagen.

Vi evaluere hele tiden rutine situationer. Det gøres i situationen, i legestuen, på husmøder, gruppemøder eller fællesmøder, hvor vi er undersøgende på

- *hvad sker der i situationen,*
- *hvordan er det at være barn i situationen/børneperspektivet,*
- *hvordan er den voksnes rolle*
- *hvor får vi øje på læring og*
- *hvordan kan vi optimere den pågældende rutine situation.*

Nedenstående er et eksempel på en helt almindelig rutine situation vi undersøgte, evaluerede og lavede en prøvehandling, som efterfølgende førte til ændret rutine.

Dagplejen legestuen 0-2 år

”Efter frokost måltidet og inden børnene blev puttet, oplevede de voksne at der opstod en masse uro, børnene kom i konflikter og de voksne sagde nej hele tiden. Situationen var ikke rar for hverken børn eller voksne. De voksne var undersøgende på, hvad der reelt skete i rutinen. De satte sig ned og tog børneperspektivet, kiggede efter læring og resultatet var nedslående. De fandt frem til en løsning de tænkte ville være brugbar. Derefter satte de en prøve handling i gang og meget hurtigt fandt de, at situationen nu var en helt anden.

Efter måltidet bliver bordet nu tørret af og børnene får en masse bøger, som de selv kan vælge imellem og kigge i. Stemningen er nu tryk og rolig, børnene snakker sammen, kigger i bøgerne og de voksne kan stille og roligt putte børnene en for en.

Ved at ændrer få ting er der nu skabt et roligt læringsmiljø til gavn for både børn og voksne.

Børnehaven 3-5 år

Eks.: hver dag når vi skal spise og børnene har spist og skal på legepladsen skal de skiftes. Der er tryk på stuen, garderoben, sovebørn og på badeværelset.

Pædagogerne er frustrerede over at rutine bleskift er blevet et element der bare skal afvikles hurtigst muligt og de føler der går vigtig læring tabt.

Vi observerer alle på de aktiviteter der foregår og brain stormer på et møde om hvilke prøvehandling vi kan igangsætte. Vi blev enige om, at den der skifter skulle tage det roligt og bruge den nødvendige tid.

Efter et par uger tager vi problematikken op igen, da det stadig ikke fungerede optimalt. Herefter lavede vi endnu en prøvehandling, hvor vi flyttede rutinen tidspunktet til før frokosten.

På den måde var der ro på gruppen, fordi der er samling lige inden spisning, bleskift kan derfor foregå i et roligt tempo og med fokus på læring i rutinen, dermed kan barnet i et roligt læringsmiljø øve sig i af-og påklædning, have tid til måske også at sidde lidt på toilettet og der er en afslappet stemning, hvor den voksne kan guide barnet og der er plads og ro til samtale. Vores prøvehandling virkede og fungerer fortsat.

Her beskriver vi kort om undersøgelser, evaluering og læring i forhold til læringsmiljøet i de voksen-initierede aktiviteter.

Senest lavede vi en større undersøgelse på tværs i både dagplejen og institutionerne på følgende måde.

Vi tog forskellige billeder i alle enheder af forskellige voksen initierede aktiviteter og af børns leg i vores hverdag.

På husmøder delte vi personalet i små grupper og stillede følgende undringsspørgsmål:

- *Hvilken læring ser du der er på spil?*
- *Hvordan understøtter læringsmiljøet denne læring?*
- *Hvordan tror du denne situation opleves i Børneperspektiv?*
- *Hvordan er samspillet barn/barn, barn/voksen og voksen/voksen?*
- *Hvad kan optimeres?*

Til sidst havde vi drøftelse i plenum på møderne, hvor vi blandt andet blev en del klogere og opdagede, hvor forskelligt vi som voksne tolker og observere børns leg og aktiviteter.

I Dagtilbuddene i Vissenbjerg området har vi udviklet et planlægnings og evalueringsskema. Alle planlagte vokseninitierede aktiviteter skrives i dette skema og evalueres efterfølgende i det samme skema. Vi arbejder ud fra et årshjul omkring temaer, traditioner og forskellig struktur, som f.eks. sprogscreeninger, motoriskscreeninger, samtaler osv.

Herudover opstår der jo hele tiden spontane voksen initierede aktiviteter. Disse spontane aktiviteter evalueres på forskellig måde, både ved mundtlig refleksion og/eller skriftligt. Det foregår lige efter aktiviteten, eller på førstekommande gruppemøde/husmøde.

Ved alle voksen initierede evalueres ud fra billeder, praksis fortællinger og børnene inddrages ved en snak om det oplevede. På den måde arbejder hele tiden med at læringsmiljøet er dynamisk og understøtter den udvikling børnene er i gang med.

Vokseninitierede aktiviteter

"Vi havde planlagt en aktivitet, hvor vi skulle i skoven og hen til et bestemt sted, for der at lave forskellige små aktiviteter med krible krable.

De første par dage nåede vi ikke længere end halvvejs op i skoven, før børnene var fordybet i forskellig aktiviteter.

Vi snakkede ved frokostmåltidet med børnene om, hvad det var de synes var spændende på gåturene i skoven. Alle børn svarede, at der var mange spændende ting lige præcis på det sted, hvor turen hver dag fandt sit naturlige stop. Det var klatring, hule byg og blomster der var spændende på stedet og ikke krible krable et andet sted, som vi voksne ellers havde planlagt.

Vi rettede de planlagte aktiviteter til, så vi både kunne være der, hvor børnenes fantasi og nysgerrighed blev vækket, og så etablerede vi et læringsmiljø det nye sted, som gav børnene mulighed for læring omkring krible krable dyr."

Her beskriver vi kort om undersøgelser, evaluering og læring i forhold til læringsmiljøet vedrørende børnenes egen leg og børnekulturen

Børns leg er, som vi tidligere har skrevet, meget vigtig for børns udvikling.

Det er i legen at børn øver sig på en masse forskellige færdigheder, opbygger deres egen identitet, øver sig i de sociale kompetencer og danner venskaber.

Vores læringsmiljø skal understøtte og initierer, at børn får lyst til og har mulighed for, at igangsætte netop de lege, som understøtter deres behov i nærmeste udviklingszone.

Vi skal som voksne hele tiden være observerende, så vi kan være fødselshjælpere til børnenes ideer og fantasi, så børnenes kreativitet og børnefællesskaber har mulighed for at spire og gro.

Når børn finder på, er nysgerrige og fordyber sig i en leg, er det vigtigt at de får mulighed for at lege færdig eller genoptage legen senere.

Eks. 3 – 5 år

Børnene på en gruppe er optaget af at lege frisør. De sætter et barn på en stol og ordner hår på vedkommende, de bruger pinde som kam, tager kopper med ind med lidt vand og drypper i håret. Legen gentager sig igen og igen.

Vi voksne har fulgt med i legen og vil gerne understøtte deres rolleleg, så vi snakker med børnene om hvad der er hos en frisør.

Vi hang et spejl op, fandt et slag, fandt gamle shampoo bøtter, købte børster og hårklemmer/spænder, gamle hårtørre, krøllejern vi klippede ledningerne af, lagde ugeblade på en hylde ved spejlet. Børnene elskede det og der blev leget flittigt dag efter dag, både af de som oprindeligt havde startet legen og af andre børn opdagede legen.

Efter et par måneder døde legen ud og tingene blev fjernet igen.

Samarbejde med forældre om børns læring

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet samarbejder med forældrene om børns læring”. *Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 24-25*

Vi arbejder hele tiden med at udvikle *samarbejdet* mellem forældre og dagtilbuddet om børns udvikling og læring. Efterhånden som vi arbejder med dette i praksis, indsætter vi herunder beskrivelser og/eller praksisfortællinger, der viser, hvordan samarbejdet mellem forældrene og dagtilbuddet er med til at sikre trivsel, læring, udvikling og dannelse for børnene.

Hvordan samarbejder vi med forældrene om barnets og børnegruppens trivsel og læring?

Børn har brug for meningsfulde sammenhænge. De voksne fra begge barnets verdener er forpligtiget til at tale med hinanden og videregive information fra hver deres verden for at hjælpe barnet med at forstå og skabe sammenhæng. Det er vigtigt at forældrene bringer viden om barnet og dets liv i hjemmet videre til pædagogerne og det samme gælder for pædagogerne, der skal bringe viden om barnets liv og oplevelser i institutionerne, på den måde kan både forældre og pædagoger i samarbejde være aktive i understøttelse af barnets læring, trivsel og kobling af de to verdener.

Det er vigtigt at der etableres et tillidsfuldt forhold, hvor der er rum og tillid til, at kunne tale åbent og ærligt om både de sjove ting og de svære og følelsesladede.

For at opnå et sådant forhold kræver det en indsats fra begge parter.

Det er i den allerførste kontakt at etableringen til en kultur, hvor vi i fællesskab kan understøtte barnets læring, trivsel, udvikling og dannelse bedst muligt starter.

Så i det øjeblik vi har den allerførste kontakt, ved opkald fra en ny forælder, besøg eller overgangssamtale, starter opbygningen af vores fremtidige samarbejde.

Forældre skal føle sig modtaget, ventede og velkomne, hvis de fornemmer eller oplever, at de er ikke er ventet, til besvær eller uvedkommende, opnår vi ikke et ligeværdigt, tillids- og

respektfuldt samarbejde. Derfor er det vigtigt for os at ALLE personaler er imødekommende, selvom barnet ikke skal tilknyttes den pågældende personaler, f.eks. også vores køkken og rengørings personale.

*Hvordan involverer vi konkret forældrene i børnenes udviklings- og læringsbehov?
skriv egen tekst*

Når barnet starter i dagpleje, vuggestue eller børnehave afholdes der en samtale med forældre og personale.

Hvis et barn starter i børnehave vil der ligeledes være dagplejer eller vuggestuepersonale til stede, så barnet bliver beskrevet hele vejen rundt, og alle hører og bidrager til beskrivelsen af barnets styrker og udfordringer. Det samme gælder ved overgangen fra børnehavegruppe til ældste gruppe og naturligvis også når barnet overgangen til skolen. Vi tager initiativ til, og opfordrer forældrene til det samme, at have både planlagte og spontane og kontinuerlig dialog omkring barnets udvikling, læring, dannelse og trivsel.

Ved de planlagte samtaler, er det barnets udvikling, læring, trivsel og dannelse der er på dagordenen. Her har vi tid og ro til forberedt at tale om barnet. Det er også her, at vi har en mere formel snak omkring strukturen omkring barnet, og om hvordan vi arbejder i samme retning omkring barnet.

Vi forsøger altid at sætte eksempler på de observationer, tanker og bekymringer vi har gjort omkring barnet. Og vi beder altid forældre om at give eksempler på deres oplevelser. Dette gøres for at sikrer, at vi forstår hinanden og ikke taler forbi hinanden.

De planlagte samtaler er der struktur omkring, dvs. et årshjul for samtaler, som er fordelt i forhold til barnets tid i både dagpleje, vuggestue og børnehave.

Men herudover er det altid muligt at bede om en samtale fra begges side.

Den daglige spontane dialog, er ikke kun goddag og farvel, eller der mangler gummestøvler.

Det er også den korte uformelle snak om bletræning, hvordan det går med at sove, eller lyne jakken, barnets trivsel, fortællinger fra hverdagen, manglende tilbagemeldinger og en million andre ting.

Når man i hverdagen har en kort uformel snak kan der opstå et emne, som viser sig at kræve lidt mere end bare "garderobe" snak. Det er altid personalets ansvar at stoppe snakken og trække den i et andet lokale eller udsætte den til der er ro og rum til en mere uddybende snak.

Sparring, råd, information omkring barnets skal aldrig gives/overleveres i barnets eller andres påhør.

Den nye læreplan lægger op til udvidet forældresamarbejde. For os handler det om at inddrager forældrene som ligeværdige samarbejdsparter i barnets udvikling, læring, trivsel og dannelse. Begge parter har lige stort ansvar for at understøtte barnet bedst muligt og man løfte som bekendt bedst i flok.

Dette samarbejde kommer for mange tydeligst frem, hvis der er en særlig opmærksomhed på et barn i en periode eller at barnets udvikling generelt er udfordret og der er brug for sparring, rådgivning eller inddragelse af andre faggrupper for løfte barnet videre.

Vi mener også at udvidet forældresamarbejde er, når vi i samarbejde med forældrene finder frem til at udfordre og løfte et barn der allerede er i en god udvikling.

En af vores kanaler til kommunikation med forældrene er Aula.

Her skrives korte daglige beskeder fra og til hjemmet. Vi indkalder til møder, forældrekafe, lygtefest, opfordrer til ferie melding, sender nyhedsbreve, lægger dagligt en kort fortælling om dagens aktiviteter, lægger billeder op og nyheder fra kommunen. Det er også via opslag på Aula, at vi informerer forældrene omkring temaer, aktiviteter og beder om hjælp til diverse ting. I forbindelse med aktiviteter eller observationer, vil der også nogle gange være opfordringer til aktiviteter eller måder forældrene kan understøtte en bestemt kompetence udvikling, eller dannelses tema, opfordrer til legeaftaler eller måske madopskrifter.

Børn i udsatte positioner

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø tager højde for børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 26

Vi arbejder hele tiden med at udvikle vores *pædagogiske praksis med børn i udsatte positioner*. Efterhånden som vi arbejder med dette i praksis, indsætter vi herunder beskrivelser og/eller praksisfortællinger der viser, hvordan vi skaber et pædagogisk læringsmiljø, der giver *alle* børn lige muligheder for at deltage i hverdagens fællesskaber.

Howdan skaber vi et pædagogisk læringsmiljø, der tager højde for og involverer børn i udsatte positioner, så børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse fremmes?

I Dagtilbuddene i Vissenbjerg tager vi afsæt i hvert enkelt barn, både i de planlagte aktiviteter, de spontane og i dagligdagen som helhed. De voksne er nysgerrige på hvad der ligger bag ved børns adfærd og forsøger altid at tage hensyn og tilpasse hverdagen, læringsmiljøerne, børnefællesskaber og aktiviteterne på en sådan måde, at børn med særlige behov kan, ikke kun indgå i, men også vokse af samme og bliver en del af fællesskaberne.

Det er en knivskarp balance at kunne tilgodese det enkelte individs behov uden, at det tilsidesætter gruppens behov.

Eks. 0-2 år

Et barn skriger og græder utrøsteligt, mange gange hver dag og tilsyneladende ofte uden nogen grund. Ofte bliver det udløst af andre børn der nærmer sig, eller hvis den voksne skal tage sig af andre børn. Det resultere i dårlig trivsel og et enormt energi forbrug, både for barnet, de øvrige børn og den voksne.

Den voksne er naturligvis nysgerrig på, hvad der er på spil, observere selv og beder pædagogen observere. Sammen observere de at det er når andre børn kommer for tæt på, eller når barnets udsyn bliver blokeret så det ikke kan overskue omgivelserne.

De finder frem til at placere barnet på en stol så det kommer højere op og bliver lidt afskåret fra de øvrige børn. Det virker. Med tiden hjælpes barnet tættere og tættere på de andre børn og nogle dage bruges ”hellen” ikke mere. Stolen står der altid og barnet søger selv sikkerhed på den ved behov. Når de er på andre steder sørger den voksne for lige at aftale

et hellested for barnet i de nye omgivelser, og barnet kan derfor nu deltage i stort set alle aktiviteter.

Eks. 3-5 år

Et barn kommer ofte i konflikter med både de andre børn og de voksne, når frokosten er overstået og børnene skal ud på legepladsen.

Man prøver forskellige ting, men ingenting synes at have en positiv effekt på konflikt niveauet.

Ved gentagne observationer og snakke med drengen finder pædagogen ud af at det simpelthen er et kaos for drengen og umuligt at overskue, at bevæge sig fra grupperummet, på toilet og videre ud i garderoben.

Han forvirres af de mange sanseindtryk han får fra de andre børn, støjen, og derfor mister han overblikket/fokus over hans gøremål og det gør at han føler sig presset og kommer i affekt og i konflikter med andre omkring ham

De voksne og drengen aftaler sammen en strategi for, hvordan han kan fungere i strukturen.

Nu følger en voksen ham på ud på toilet og videre ud i garderoben og placerer ham med sit overtøj ved udgangs døren inden de øvrige børn kommer ud. På den måde forstyrres han ikke i hans gøremål af en masse sanseindtryk og når i mål med hans gøremål uden af komme i affekt og dermed i konflikter med hverken børn eller voksne.

Metoden overfører pædagogerne til andre aktiviteter og strukturen generelt i hverdagen, han tages ved hånden og hjælpes med at skærme indtryk og holde fokus. Strategien virker og drengen deltager nu i langt de fleste tilfælde på lige fod med de øvrige børn og oftest uden konflikter.

I Assens Kommune er der igennem en årrække arbejdet med - og udviklet Assens Modellen, Forposter m.m.

Hvordan oplever vi, at dette arbejde understøtter børn og familier og vores pædagogiske arbejde i hverdagen?

Når vi oplever at et er barn i mistrivsel eller har udfordringer, arbejder vi tæt sammen for at hjælpe barnet bedst muligt. Vi inddrager forældrene med det samme og arbejder tæt sammen med dem.

Vi sparrer med hinanden i institutionen, både i hverdagen, på gruppemøder og personalemøder eller møder omkring specifikke udfordringer.

Personalets arbejde understøttes ved brug af forskellige analyse/vurderings redskaber som TRAS og TRASMO, sprogscreening og motorisk screening og for at sikre at vi har blik på alle børn og fanger udsving i barnets trivsel så tidligt som muligt, udfylder personalet trivselsmåling to gange om året.

Børn der får kategorien gul og rød laves der fokuspunkter og handleplan på. Alt dette sker internt i institutionen.

For at finde den optimale løsning har vi brug for sparring, fra forskellige fagfolk, så vi kan yde den bedst mulige og hurtigste hjælp til både barn, forældre og personale.

Det er af stor betydning at adgangen til denne sparring er så let tilgængelig som mulig.

Kompetencecentret gør dette muligt. Her kan vi trække på flerfaglig ekspertise på forskellige måder.

Vi er en gang om måneden vært for forpost, hvor primært forældrene men også pædagogerne kan få et nuanceret sparring på gældende udfordring og blive guidet videre i løsningen.

Vi benytter os af monofaglig konsultativ sparring, både som kvalificering af vores indstillinger til PPR og som rådgivning i tiden til indstillingen er behandlet.

Hvordan er den forebyggende effekt?

Det er vores oplevelse at mange af de forældre der har benyttet sig af tilbuddet med forpost, ofte oplever at denne form for tværfaglig sparring finder frem til en løsning, der kan bruges i praksis i både institution og hjemmet, og som gør at indstilling til PPR ikke er nødvendig.

Herudover oplever vi at hvis det lykkedes at sætte ind meget tidligt i barnets liv, så opnår vi meget bedre resultater.

Udfordringen er at der på flere områder er meget lang ventetid.

Konsultativ sparring hjælper os i arbejdet med at understøtte barnet i den mellemliggende tid, hvilket er virkelig et vigtigt element.

EKS. 0-2 år

Et barn var meget uroligt, moderen havde brug for hjælp til moderrollen og var i det hele taget udsat. Sundhedsplejersken kontaktede os tidligt inden barnet skulle starte i dagpleje. Vi drøftede hvilken støtte moderen havde brug for og fandt frem til den rette dagplejer. Barnet startede efter flere opstarts samtaler med mor, sundhedsplejeske og dagplejepæd. Barnet kom på forpost og både forældre og dagplejer fik gode råd om tilgang til barnet. I dagplejen viste der sig hurtigt forandringer i barnets adfærd, mens det stadig var svært hjemme. Der var opfølgning i forpost og vi lavede udvidet forældre samarbejde. Vi fik konsultativ sparring og holdt flere forældre samtaler i samarbejde med en familie konsulent. Barnet fungerer nu fint i dagplejen. Der er stadig et udvidet og tæt samarbejde og sparring med forældrene, men barnet trives og fungerer både hjemme og i dagplejen.

Eks. 3-5 år

Et barn havde store udfordringer i forbindelse med måltiderne. Det elskede institutionens hjemmebagte rugbrød som er fyldt med kerner, men nægtede at spise andet mad der bare havde antydning af kerner i.

Det samme gjorde sig gældende i hjemmet. Det resulterede i højt konflikt niveau og at barnet nogle dage ingenting fik at spise. Måltiderne både hjemme og i børnehaven blev højspændte og barnet trives naturligvis ikke. Barnet var allerede søndag interesseret i hvilken mad der ville blive serveret i den kommende uge i børnehaven. Ofte nægtede barnet at spise hjemme også.

På forpost blev situationen set på nuanceret og løftet op og ud af følelser.

Det blev aftalt at barnet skulle have serveret sit elskede mange kerne rugbrød på en tallerken for sig selv til alle måltider, både hjemme og i børnehaven. På den måde blev måltiderne igen afslappede for alle parter, barnet var forberedt på hvad der blev serveret og kan nu, hvis det får lyst, bede om noget af de familien eller de øvrige i børnehaven spiser.

Ved at vende situationen i et flerfagligt forum i samarbejde med forældrene, kom der mange synsvinkler på og der blev fundet et bud på en løsning, der heldigvis virkede.

Sammenhængende børneliv

”Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan der i børnenes sidste år i dagtilbuddet tilrettelægges et pædagogisk læringsmiljø, der skaber sammenhæng til børnehaveklassen.”
Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 27

I Assens Kommune er der fokus på både børns overgang fra dagpleje/vuggestue til børnehave og til skolen. Målet er at skabe sammenhæng i pædagogik og læring, så børnene kan føles sig kompetente og hurtigt opleve sig som en del af det nye fællesskab også ved overgange.

Sammenhæng fra dagpleje og vuggestuer til børnehave.

Når et barn starter i børnehave er det vigtigt at både barnet og forældrene føler sig trygge. Denne tryghed begyndes allerede opbygget længe inden barnet skal starte.

Der er i legestue i to af børnehaverne og i den sidste institution kommer dagplejerne på besøg i børnehaven.

Vuggestuen ligger fysisk lige midt i skovbrynet.

Både dagplejere og vuggestuen besøger jævnligt børnehaven og benytter sig af legepladsen, og deltager i forskellige aktiviteter i børnehaven, på den måde bliver de fysiske omgivelser, børnehavelivet, samt de voksne kendte for børnene. Inden et barn skal starte i børnehaven besøges den pågældende gruppe hvor barnet skal starte i, minimum én gang.

I de sidste år har dette dog været besværliggjort pga. corona restriktioner.

Både ved opstart fra dagpleje og vuggestue afholdes der en overgangssamtale med dagplejer eller vuggestue pæd., forældrene og den modtagende pædagog.

Der udfyldes overgangspapirer før denne samtale af det afgivende personale og forældrene. Samtalen tager udgangs punkt i, hvilke styrker barnet har og hvor det har behov for ekstra opmærksomhed. Der deles vigtig viden omkring barnet og familien. Herudover inviteres forældrene til at komme på besøg selv med barnet, hvor der afsættes god tid til at tale med forældrene og barnet, så der etableres en god kontakt og vi sikre os vigtig viden.

Vi opfordre desuden forældrene, lige fra de starter i dagpleje, til at besøge børnehavens legeplads i weekenden, så barnet med trygge voksne kan udforske omgivelserne uden at der er andre børn at forholde sig til.

Sammenhæng til børnehaveklassen

Hvordan tilrettelægger vi det pædagogiske læringsmiljø for de ældste børn, så det skaber sammenhæng til børnehaveklassen

Hele det sidste år hvor børnene går i børnehave, går de på sammen med de børn de skal starte skole med. Der er helt fast struktur omkring de aktiviteter der laves på denne gruppe. Hele dette sidste år er der øgede krav og fokus på selvstændighed, selvhjulpenhed og modne børnene og samtidig gøre dem samarbejdsmindede. Der arbejdes med forskellige ting for at skærpe børnenes lyst og fokus, f.eks. arbejdes der med "skrivedans". I meget korte træk går det ud på, at lytte til musik og at tegne med store bevægelser som senere skal bruges når barnet skal lære at skrive.

Forældrene, fra alle 3 børnehaver, inviteres i september til et fælles forældre møde, hvor der fortælles om de krav der vil blive stillet til børnene og de fokuspunkter der vil være det kommende år og hvordan forældrene kan hjælpe deres barn på rette vej. Skolen deltager til dette møde.

Der er i samarbejde med skolen lavet et årshjul med forskellige aktiviteter året igennem, der alle peger i retning af at børnene skal få så tryk og god overgang til skolen.

Der er f.eks. besøgsdage hvor børnene er i skole, dage hvor lærerne og nuværende o. klasse er på besøg i børnehaven, dage hvor skolegrupperne fra alle 3 børnehaver er samlet til forskellige aktiviteter.

Årshjulet evalueres hvert år.

I november er der forældre samtale om skolestart eller bekymringer omkring det. Inden denne samtale er børnene blevet sprogscreenet.

I løbet af maj-juni er der overgangssamtale med forældre, pædagogerne og skolen, inden denne samtale er der udfyldt overgangs papirer af pædagogerne og forældrene.

Øvrige krav til indholdet i den pædagogiske læreplan

Inddragelse af lokalsamfundet

"Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan dagtilbuddet inddrager lokalsamfundet i arbejdet med etablering af pædagogiske læringsmiljøer for børn."

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 29

Vi arbejder hele tiden med *Inddragelse af lokalsamfundet*. Efterhånden som vi arbejder med dette i praksis, indsætter vi herunder beskrivelser og/eller praksisfortællinger, der viser, hvordan vi inddrager lokalsamfundet i arbejdet med at skabe trygge og udviklende læringsmiljøer for børnene.

Vi inddrager lokalsamfundet på mange forskellige måder. Alle dagplejere og institutions personale inddrager som udgangspunkt først og fremmest lokalsamfundet ved at benytte den omkring liggende natur i stor stil, herunder også sportspladsen, legepladser på de lokale villaveje. I forbindelse med temaet "hvor bor jeg", "hvem er jeg", "identitet" og "byen" har der været gået rundt i lokal området og set hvor børnene boede, hvor købmanden, bageren, blomsterhandleren osv. osv. lå.

Herudover benytter vi ofte terrariet, biblioteket, besøg på plejehjemmet, besøg på skolen, børnene er med oppe og handle, kræftens bekæmpelse, kirken og menigheds rådet har inviteret til at se teater nogle gange.

Eks. 0-2 år

Dagplejerne havde arbejdet med emnet dyr i et stykke tid. Her havde sunget, snakket, læst og leget med dyr. Som en afslutning på emnet var de på besøg hos en landmand og se køerne på nært hold.

Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø

"Arbejdet med det fysiske, psykiske og æstetiske børnemiljø i dagtilbuddet skal integreres i det pædagogiske arbejde med etablering af pædagogiske læringsmiljøer. Børnemiljøet skal vurderes i et børneperspektiv, og børns oplevelser af børnemiljøet skal inddrages under hensyntagen til børnenes alder og modenhed."

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 30

Hvordan medinddrager vi børnenes oplevelser i udviklingen af børnemiljøet?

Vi er som personale altid meget opmærksomme på børnenes leg og hvordan vi kan understøtte legen. Nogen gange udtrykker børnene direkte, hvilke aktiviteter de ønsker at beskæftige sig med. Andre gange giver de udtryk for, hvad der mangler i deres leg. Og andre gange er de os voksne som observere børnenes leg og tolker derudfra hvad der kan understøtte deres leg.

Vi bruger børnenes billeder, skulpturer, udklip og alt muligt andet kreativt, til at udsmykke og udstille overalt i institutionerne, legestuerne og i dagpleje hjemmet. Vi mener at det er vigtigt at børnene oplever at vi værdsætter deres indsats og at det de laver er værdifuldt. Vi bruger også det producerede og fotografier til at snakke med børnene om de oplevelser vi har haft i fællesskab.

Vi taler med børnene til samlinger om rummenes læringsmiljøer, legeplads, funktioner og udsmykning.

Eksempler på hvordan barnets / børnenes perspektiver har bidraget til udvikling af pædagogisk praksis og/eller læringsmiljøer?

Eks. 3-5 år.

En gruppe var meget kropslige og løb meget indendørs og det gav anledning til sammenstød og støj. Til samling blev der talt om disse ting. Børnene gav klart udtryk for at de manglede et sted indendørs hvor de kunne udfolde sig motorisk, samtidig var de ærgerlige over at de ikke kunne sidde i ro på gruppen.

Det blev i fællesskab besluttet at fjerne nogle borde, lægge en måtte langs den ene væg og med en inde trampolin for enden i hjørnet. På den måde blev der i den ene side af rummet plads og lov til kropslig udfoldelse og i den anden side "stilleområde".

Børnene bliver ved oplagte lejligheder inddraget i forskellige beslutninger, f.eks. hvilken sang der skal synges, hvilke historie der skal læses, hvilken leg vi skal lege, så de på den måde bliver introduceret til demokratiske processer.

Jo ældre børnene bliver, jo mere bliver de også mere synligt og italesat del af demokratiet.

Eksempler på, hvordan vi konkret arbejder med demokrati i børnehøjde?

Eks. 0-2 år.

En dagplejer er på besøg i børnehaven og det er ved at være spise tid. Dagplejeren vil gå tilbage til legestuen, men en lille pige vil ikke med tilbage men insistere på at blive i børnehaven. Dagplejeren spørger om hun har lyst til at spise sin mad i børnehaven sammen med børnehavebørnene og den lille pige lyser op. Hånd i hånd går de hen til pædagogen og spørger om pigen må spise frokost i børnehaven. Det får hun lov til og efter frokost kommer hun stolt tilbage til legestuen. Dagplejeren sætter ord på oplevelsen for pigen og da hun bliver puttet er det med et stor smil om munden.

Eks.3-5 år.

Køkkenet henvender sig en gang i mellem for at spørger om de har ønsker til de kommende ugers menu plan. Der kommer naturligvis de gængse ønsker om pandekager, pizza og lignende, men der kommer også ønsker om forskellige ikke eksisterende retter f.eks. pizzasuppe.....men vores køkken er kreative så det ønske blev opfyldt og på den måde oplever børnene at deres holdning bliver lyttet til og nogen gange også efterlevet.

De seks læreplanstemaer

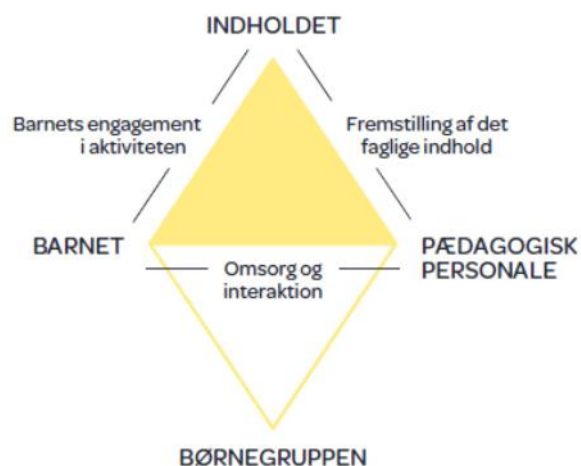
”Den pædagogiske læreplan skal udarbejdes med udgangspunkt i seks læreplanstemaer samt mål for sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring.

Det skal fremgå af den pædagogiske læreplan, hvordan det pædagogiske læringsmiljø understøtter børns brede læring inden for og på tværs af de seks læreplanstemaer.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 32

I dagtilbud i Assens Kommune tilbydes børnene dynamiske læringsmiljøer gennem hele dagen. Den didaktiske firkant er en model, som kan anvendes for at synliggøre sammenhængen mellem barnets / børnenes tilegnelse af nye kompetencer i samspil med andre både børn og voksne. Barnets tilknytning og trivsel danner grundlaget for, at barnet oplever og lærer nye færdigheder og kompetencer.

Den didaktiske firkant

Alsidig personlig udvikling

"Alsidig personlig udvikling drejer sig om den stadige udvidelse af barnets erfaringsverden og deltagelsesmuligheder. Det forudsætter engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse."

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 36-37

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udfolder, udforsker og erfarer sig selv og hinanden på både kendte og nye måder og får tillid til egne potentialer. Dette skal ske på tværs af blandt andet alder, køn samt social og kulturel baggrund.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte samspil og tilknytning mellem børn og det pædagogiske personale og børn imellem. Det skal være præget af omsorg, tryghed og nysgerrighed, så alle børn udvikler engagement, livsduelighed, gåpåmod og kompetencer til deltagelse i fællesskaber. Dette gælder også i situationer der kræver fordybelse, vedholdenhed og prioritering.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes alsidige personlige udvikling?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Alsidig personlig udvikling*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer*

Vi møder barnet anerkendende og som det unikke individ det er. Vi arbejder hele tiden på vores relationer til børnene, ALLE børn skal føle sig værdsat og i tryk relation til både andre børn og voksne. For at børnene kan udvikle sig til engagerede, nysgerrige og livsduelige mennesker er det vigtigt at de føler sig set, hørt og anerkendt som den person de er. Et barn skal opfordres til at øve sig, til at være nysgerrig, til at udvikle kompetencer, til at håndtere sine følelser. Det skal være omgivet af voksne som læser barnets signaler, er omsorgsfulde, være fjollede, i stand til at lytte, stiller passende krav, udviser tålmodighed og erkende fejltagelser.

Det skal være omgivet af andre børn som det kan spejle sig i, udfordres af, udvikles med, tage hensyn til og knytte nære venskaber til.

Når et barn har fødselsdag er det en stor dag og det skal naturligvis fejres, med flag, lykønskninger, gave, samling og ofte lidt godt til ganen. Men for nogen børn er det en voldsom og grænse overskridende oplevelse at være i centrum. Her er det vigtigt at barnets følelser bliver anerkendt, men at barnet med den rette støtte også bliver fejret, på det niveau der er tilpas for barnet. Det kan være at barnet sidder på skødet af en voksen, at der måske ikke bliver råbt højt hurra eller at det er en anden der deler ud.

Eks. 0-2 år

Der er et barn der skal skiftes og flere børn går med ud på badeværelset. Et barn bliver optaget af vandet der kommer ud af vandhanen og begynder at undersøge strålens retning, fingerens magt over strålen og hvordan barnet kan "styre" strålen og effekten af samme. Barnet rammer et par af de andre børn og dét er sjovt, men da barnet sprøjter på selv er det pludselig ikke så sjovt mere.

Pædagogen griber barnets interesse for vandet og lader næste dag børnene tage tøjet af og lege med vandhanerne på badeværelset. Hun er der for at hjælpe dem igennem når de bliver ramt både af andre og af sig selv, sætter ord på deres følelser, at sige pyt når de bliver ramt og våde, vente på tur så de andre kan komme til. De gentager aktiviteten flere dage i træk, både inde og ude, pædagogen finder små flasker der kan fyldes og sprøjtes med. Børnene vokser i aktiviteten dag for dag, og selv en lille pige, som de første dage har stået i udkanten og blot har været observerende, ender med at være deltagende og både sprøjte og blive sprøjtet på med højt humør.

Eks. 3-5 år

Ovenstående billede er fra dette eksempel.

Vi er på tur med rygsække og målet er skoven, hvor vi skal spise vores madpakker. På vores vej kommer vi imidlertid forbi noget grave arbejde, hvor der ligger nogle kæmpe ruller af fjernevarme rør. Børnene kigger undrende på disse og stopper op og pædagogen lader dem gå tættere på.

Børnene bliver nysgerrige på hvad det er, hvad det skal bruges til og fantasien får frit spil. De følgende dage efterspørger børnene at komme derhen og kigge til den "enorme sultne larve". Et par af børnene kravler uden tøven op i rørene, men to af børnene er tilbageholdende. De voksne taler med dem og opfordrer dem, uden held, til at kravle op til de andre. Hjemme snakker de om oplevelsen og næste dag er de alle (en enkelt med en voksen i hånden) modige nok til at kravle derind alle sammen.

Nogle dage efter er "larven" væk og sammen skaber børnene en fortælling om at larven nu er blevet til en sommerfugl.

Social udvikling

”Social udvikling er udvikling af sociale handlemuligheder og deltagelsesformer og foregår i sociale fællesskaber, hvor børnene kan opleve at høre til, og hvor de kan gøre sig erfaringer med selv at øve indflydelse og være med at værdsætte forskellighed.

Gennem relationer til andre udvikler børn empati og sociale relationer, og læringsmiljøet skal derfor understøtte børns opbygning af relationer til andre børn, til det pædagogiske personale, til lokal- og nærmiljøet, til aktiviteter, ting, legetøj m.m.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 38-39

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn trives og indgår i sociale fællesskaber, og at alle børn udvikler empati og relationer.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte fællesskaber, hvor forskellighed ses som en ressource, og som bidrager til demokratisk dannelse.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes sociale udvikling?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Social udvikling*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.*

Alle har brug for, at høre sammen med andre, at være en del af både større og mindre fællesskaber. Vi lægger vægt på at vores læringsmiljøer understøtter børnenes mulighed for netop at danne relationer, deltage og opleve forskellige fællesskaber, både de helt store fællesskaber med børn og voksne fra hele institutionen/legestuen, gruppefællesskaber eller det helt nære til ét andet barn eller én voksen. Vi arbejder hele tiden på at lære børnene at acceptere og rumme *alle* i de store fællesskaber, være hjælpsomme og samtidig kunne have en bedste ven.

Eks.0-2år

Allerede i dagplejen og vuggestuen lærer børnene f.eks. at når man går tur, så kan alle holdes i hånden, på tværs af alder, køn og kulturel baggrund.

Eks. 3-5 år

Vi hjælper børnene til at komme ind i fællesskaber og at modtage flere ind i deres fællesskab. En leg eller aktivitet er måske startet af nogle få men kan oftest godt rumme flere, derfor er det ok at spørge om adgang, og så håndtere både afslag eller imødekommelse. Ligesom de der startede aktiviteten kan byde andre ind i deres leg, selvom de ikke var med fra starten, uden at legen ødelægges. Og indimellem er det også ok at sige fra og bare være et lille fællesskab. Alt det er det den voksnes rolle at hjælpe barnet med at håndtere og udvikle sig i.

”den voksne skal yde en aktiv guidning for at hjælpe børnene i håndtering af fællesskaberne”.

Kommunikation og sprog

”Børns kommunikation og sprog tilegnes og udvikles i nære relationer med barnets forældre, i fællesskaber med andre børn og sammen med det pædagogiske personale.

Det centrale for børns sprogtiltagelse er, at læringsmiljøet understøtter børns kommunikative og sproglige interaktioner med det pædagogiske personale. Det er ligeledes centralt, at det pædagogiske personale er bevidst om, at de fungerer som sproglige rollemodeller for børnene, og at børnene guides til at indgå i fællesskaber med andre børn.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 40-41

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udvikler sprog der bidrager til, at børnene kan forstå sig selv, hinanden og deres omverden.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn opnår erfaringer med at kommunikere og sprogliggøre tanker, behov og ideer, som børnene kan anvende i sociale fællesskaber.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø børnenes kommunikation og sprog?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Kommunikation og sprog*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.*

Kommunikation og sprog er en del af alting, alle mennesker kommunikerer og børn der er i samvær med andre kommunikerer, selv når de ikke siger noget, det er vores opgave at forstå hvad de kommunikerer. Når det lille barn pludrer er det kommunikation, lyde der er begyndelse af ord er kommunikation og kropssprog og mimik er kommunikation. Både i dagplejen og i vuggestuen bruges også lidt tegn til tale.

Når børn endnu ikke mestrer det talte sprog, men kommunikerer kropsligt er det vi voksne der sætter taleord på barnets kommunikation og alt hvad barnet i det hele taget gør. Vi sætter også ord på vores egne og andre børns handlinger, for på den måde at give barnet en sammenhæng i det talte og det udførte. Vi lytter til det nonverbale, og oversætter til talesprog.

Vi har kontinuerligt i hverdagen med forskellige læringsmiljøer der indbyder til og giver børnene mulighed for samtale og fortællinger, læsning, spil, sang, rim&remser, sanglege, billeder, piktogrammer og alt mulig andet der understøtter børn sproglige udvikling. Vi leger

med sproget, fjoller med det, laver dialogisk læsning, hvor der sættes fysiske ting sammen med sproget.

I alle vores planlagte temaer har vi fokus ord, sange der relaterer til temaet, bøger der er vedkommende for emnet. Vi arbejder bevidst med at have turtagninger og udvide ordforrådet, ved at variere ord/betegnelser i hverdagen for den samme ting, f.eks. spise, frokost, have mad, der er rugbrød. Eller du skal sidde på skamlen, stolen, taburetten, kontorstolen. Vi har plakater til de voksne i temaaktiviteterne så den voksne hurtigt kan variere ordene til et højere trin. Hvis temaet f.eks. er vand. Så kan man blive våd, man kan blive gennemblødt, fugtig, sjaskvåd, og der er ferskvand og saltvand og professorer kalder det H₂O. På den måde kan pædagogen altid stimulere på forskellige udviklingstrin og alle trin 1-2-3 ordene giver jo anledning til gode snakke.

Eks.0-2 år.

I Assens Kommune er det besluttet, at sprogvurdere alle 3 årige børn, samt de 5 årige børn, som har haft eller har behov for en fokuseret eller særlig indsats – medmindre andet er aftalt med PPR.

- *Hvordan tilrettelægger vi indsatsen om sprogvurderingen?*
- *Hvordan følger vi op på resultaterne pædagogisk?*
- *Hvordan involverer vi forældrene i opfølgningen på barnets resultater?*
- *Hvordan arbejder vi med flersprogede børns udvikling af kommunikation og sprog?*

I dagtilbuddene i Vissenbjerg-området har vi ansat en sproglig vejleder. Hun laver en masse materiale, som kan bruges af både pædagoger og forældre til at understøtte børnenes sproglige udvikling.

Hun giver sparring til personalet, hjælper med aktiviteter der understøtter børnenes sproglige udvikling. Hun deltager på personalemøder hvor vi dykker ned i et emne om sproget, sidst var det omkring variation af sproget, for at børnene får udvidet deres ordforråd. Hun deltager i samtaler og møder med forældrene for at guide og sparre med forældrene også. Hun giver eksempler på helt lav praktiske måder man kan sproglig opkvalificere samtaler og samvær med børnene.

Sprogscreening af de 3,4 årige foretages af primær pædagogerne selv, og først når barnet er faldet til i børnehaven. I Vissenbjerg screenes også alle 5 årige og det gør vores sproglige vejleder i det tidlige efterår efter de er startet i gruppen med kommende skolebørn. Dermed kan vi nå at lave en fokuseret indsats inden skolestart hvis de har behov for det. Hun laver statstikker og sammenligner de 3 børnehaver, på hvilke områder de scorer lavest, så vi helt fra dagpleje/vuggestue kan sætte ind med understøttende pædagogisk arbejde så alle børn løftes. Førrige år fandt hun en tendens til at vores børn scorede lavt på forholds ord, det satte vi fokus på og har set en forandring.

Når et barn sprogscreens, både som 3,4 årig og 5 årig, og havner i fokuseret eller særlig indsats, så laves der en handleplan, som forældrene naturligvis også involveres i. Den sproglige vejleder laver forslag til aktiviteter, rådgiver og finder evt. informations materiale om netop det der er barnets udfordring, på den måde løfter vi både hjemme og i institutionen samme vej og hjælper barnet bedst muligt. Et barn i særlig indsats indstilles

naturligvis til PPR's tale/høre konsulentaver. Udover ovenstående, laver hun indimellem sprog grupper.

Krop, sanser og bevægelse

"Børn er i verden gennem kroppen, og når de støttes i at bruge, udfordre, eksperimentere, mærke og passe på kroppen – gennem ro og bevægelse – lægges grundlaget for fysisk og psykisk trivsel. Kroppen er et stort og sammensat sansesystem, som udgør fundamentet for erfaring, viden, følelsesmæssige og sociale processer, ligesom al kommunikation og relationsdannelse udgår fra kroppen".

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 42-43

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn udforsker og eksperimenterer med mange forskellige måder at bruge kroppen på.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn oplever krops- og bevægelsesglæde både i ro og i aktivitet, så børnene bliver fortrolige med deres krop, herunder kropslige fornemmelser, kroppens funktioner, sanser og forskellige former for bevægelse.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø udviklingen af børnenes krop, sanser og bevægelse?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Krop, sanser og bevægelse*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer*

Børn bruger kroppen hele tiden og det er vigtigt at de bliver fortrolige med den, både grov motorisk og finmotorisk. For at blive fortrolig med sin krop, og dermed udvikle en god kropskontrol, har barnet brug for, at få den rette stimuli med mange, gentagne og alsidige bevægelser, så det opbygger sig en masse bevægelseserfaringer. Når børn bruger kroppen, er i bevægelse eller benytte sit sansesystem vil de helt naturligt krydse ind over de øvrige læreplanstemaer, dette gælder alle læreplanstemaer, i en enhver påvirkning vil der være stimuli til alle læreplaner, de flettes ind i hinanden, nogen er blot mere i fokus end andre.

I alle dagplejehjem og i de 3 børnehaver har vi fantastiske uderum der byder ind til mange forskellige motoriske aktiviteter. Vi er i hele området beriget med adgang til gymnastiksale og en natur der er kuperet og mangfoldig, alt sammen tæt på eller lige uden for døren.

Vi lægger vægt på at der i alle vores planlagte temaer indgår både et kropsligt element og aktiviteter hvor sanserne kommer i brug, da vi er bevidste om at børn lærer bedst når de har alle sanser i brug. Vi er samtidig bevidst om at børn har brug for ro til kroppen også. Derfor arbejder vi med at få kroppen og hovedet i ro, blandt andet med massage, fodbade, afslapningsmusik, stillestunder, højtlesning og meget andet.

Vi har haft en del voksne afsted på yoga kursus og en af legestue grupperne har haft tumle karavanen på besøg. Vi har 2 pædagoger der er uddannet motorikvejledere og en mere på vej.

Vi har etableret læringsmiljøer hvor børnene har fri adgang til skriveredskaber, sakse, limstifter, puslespil, spil, perler, sandlegetøj, insektluppe og meget andet som giver dem mulighed for stille aktiviteter der også understøtter deres fin motoriske udvikling.

I Assens Kommune er der som nævnt udarbejdet en ny Sundhedspolitik som understøtter alle borgere – herunder også børns - fysiske og mentale sundhed. Samtidig ses en udvikling af stadig flere overvægtige børn i Assens Kommune. I effektmålene for politikken står:

- *Alle børn er fysisk aktive i institutioner og i fritiden.*
- *Hvordan arbejder vi med børns fysiske og mentale sundhed hos os?*

Alle børn er ude og være aktive hver eneste dag. Nogle dage er det blot en for en kort stund og andre dage kan vi være ude og i gang hele dagen. Dage hvor det pga. af vejret er svært at være ude, gør vi brug af vores gymnastik sale og motorik rum.

Vi har samarbejde med de lokale foreninger, blandt omkring at følge børnene til gymnastik og fodbold, og opfordre forældrene til at lave noget fysisk aktivt med deres børn.

Mental sundhed handler for os meget om at hjælpe barnet med at sætte ord på og håndtere følelser, at møde det anerkendende så det føler sig forstået og at det er i et trygt miljø hvor det tør udforske sig selv og verden omkring sig.

Natur, udeliv og science

”Naturoplevelser i barndommen har både en følelsesmæssig, en kropslig, en social og en kognitiv dimension.

Naturen er et rum, hvor børn kan eksperimentere og gøre sig de første erfaringer med naturvidenskabelige tænke- og analysemåder. Men naturen er også grundlag for arbejdet med bæredygtighed og samspillet mellem menneske, samfund og natur.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 44-45

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får konkrete erfaringer med naturen, som udvikler deres nysgerrighed og lyst til at udforske naturen, som giver børnene mulighed for at opleve menneskets forbundethed med naturen, og som giver børnene en begyndende forståelse for betydningen af en bæredygtig udvikling.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn aktivt observerer og undersøger naturfænomener i deres omverden, så børnene får erfaringer med at genkende og udtrykke sig om årsag, virkning og sammenhænge, herunder en begyndende matematisk opmærksomhed.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med natur, udeliv og science?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Natur, udeliv og science*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.*

Vi arbejder med natur og science på mange forskellige måder. Som tidligere nævnt har vi både i dagplejen og institutionerne virkelig gode udendørs læringsmiljøer, men har også indendørs læringsmiljøer der skærper børnenes nysgerrighed. Vi arbejder både inde og ude, på forskellige didaktiske måder med både planlagte, rutiner og spontane aktiviteter.

f.eks. 0-2 år.

I dagplejen har nogen taget de taget stafetten fra Assens kommune op med at lave vildbede til gavn for insekt liv. De har fået blomster jord, blomster frø og diplomer. Sammen med børnene fylder de nu jord i potter, putter før i og sætter dem i et hjørne i haven. De vander deres potter hver dag og følger med i hvordan frøene spire og bliver til blomster. Da blomster er vokset op får børnene et diplom og deres egen potte med blomster med hjem.

"Så er vi blomsterdyrkere"

I vuggestuen er børnene optaget af snegle og samler ivrigt snegle op på deres gå tur og på legepladsen. Snegle får nogle gange en lidt hård medfart og pædagogerne forsøger at lærer børnene at sneglene faktisk er levende dyr. De finder på at lave snegle væddeløb så børnene kan se at de bevæger sig. Bagefter lægger de snegle efter størrelse og farver på forskellige blade.

"den er størst.."

Eks.3-5 år

I børnehaven er der et af børnene der har slanger derhjemme. Vi er naturligvis ofte forbi terrariet, men det at en ven har en slange boende hjemme det er spændende. Faderen kommer på besøg i børnehaven og fortæller om slangen, hvad den spiser, hvor varmt den skal have det og andre spændende ting om slangen, som for øvrigt er en kongepyton. De der har lyst og mod får til at røre og holde den.

Eks. 3-5 år

Som det ses på billedet var børnene optagede af sand og vand. De undrede sig over at vandet forsvandt når de hældte det i sandkassen. Vi snakkede om det mon også var sådan omvendt, at sandet forsvandt når det kom ned i vandet. Vandbanen blev fyldt med vand og eksperimentet gik i gang. Pigerne smed til sidst sko og strømper for med fødderne at mærke hvor meget sand der var på bunden.

I Assens Kommune er vi omgivet af natur, vand og skov. Der er rige muligheder for at inddrage lokalmiljøerne i den pædagogiske praksis. (Sundhedspolitikken)

- *Hvordan anvender vi naturen i vores lokalområde som et pædagogisk læringsmiljø for jeres børnegruppe?*

Som nævnt tidligere har vi terrariet lige om hjørnet og dette besøges flittigt og der kigges på alverdens kryb.

Herudover har vi et meget kuperet og afgrundsdybt landskab tilgængeligt, som også bruges flittigt. Da vi har så meget skov og natur hegn omkring os, er det for os alle i området også helt naturligt at samle og plukke bær og bruge det sammen med børnene.

Eks. 0-2 år

På tur samles og plukkes der brombær. Hjemme igen vaskes bærrerne og der laves dejlig marmelade af dem. Dagen efter bages der pandekager på bål som serveres med den hjemmelavede marmelade.

Eks. 3-5 år

I en prøveperiode på ½ år har vi haft en skurvogn stående på legepladsen som opsamlingssted for en gruppe børn. De gik hver dag ud i skoven efter formiddagsmad og var derude til eftermiddags tid. De brugte skoven som læringsmiljø og lavede en masse forskelligt spændende. Helt naturligt blev det til en masse bål, træ og skrænt klatring, hule byggeri, blomster plukning. Men det blev også til en masse læring omkring fossiler. De ledte efter dem og undersøgte dem de fandt, googlede dem og havde en masse gode snakke omkring fossiler, som nu er et begreb som disse børn bruger forstår.

Kultur, æstetik og fællesskab

”Kultur er en kunstnerisk, skabende kraft, der aktiverer børns sanser og følelser, ligesom det er kulturelle værdier, som børn tilegner sig i hverdagslivet.

Gennem læringsmiljøer med fokus på kultur kan børn møde nye sider af sig selv, få mulighed for at udtrykke sig på mange forskellige måder og forstå deres omverden.”

Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 46-47

Pædagogiske mål for læreplanstemaet:

1. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn indgår i ligeværdige og forskellige former for fællesskaber, hvor de oplever egne og andres kulturelle baggrunde, normer, traditioner og værdier.
2. Det pædagogiske læringsmiljø skal understøtte, at alle børn får mange forskellige kulturelle oplevelser, både som tilskuere og aktive deltagere, som stimulerer børnenes engagement, fantasi, kreativitet og nysgerrighed, og at børnene får erfaringer med at anvende forskellige materialer, redskaber og medier.

Hvordan understøtter vores pædagogiske læringsmiljø, at børnene gør sig erfaringer med kultur, æstetik og fællesskab?

Herunder, hvordan vores pædagogiske læringsmiljø:

- *Understøtter de to pædagogiske mål for temaet Kultur, æstetik og fællesskab*
- *Tager udgangspunkt i det fælles pædagogiske grundlag*
- *Ses i samspil med de øvrige læreplanstemaer.*

Vi arbejder hele tiden på at skabe en kultur, hvor vi alle er en del af et fællesskab, hvor alle hjælper alle og hvor vi taler i en ordentlig tone og hvor vi hilser på hinanden, så her i hele området er et trygt og imødekommende læringsmiljø.

Vi prøver hele tiden også at optimere vores fysiske rammer så de også er imødekommende og rare at bevæge sig og opholde sig i. f.eks. ved at rydde op og skabe overskuelighed for børnene. Rod i omgivelserne, gør tingene uoverskuelige og skaber ofte også rod i hovedet for mange børn, samtidig må man gerne være her og arbejde med tingene, man rydder bare op efter sig.

Vi samles til spisetiderne og vi samtaler under måltidet, venter på tur og lytter til hinanden, man sidder roligt imens man spiser og vi venter på hinanden er færdige. Vi har forskellige traditioner igennem året, herunder også årstidernes gang, nogle traditioner er de nationale som jul, påske osv. andre er i samarbejde med skolen og andre igen er vores helt egne som bedsteforældre dag, lanterne fest, afslutning og forskelligt andet. Ved alle temaer er der også et kreativt element som ender med forskellige produktioner som f.eks. billeder, ud klip og insekthoteller. Alt hvad børnene laver udstilles på gruppen, i huset eller nogen gange endda på biblioteket. Vi arbejder med forskelligt teater, drama og musik.

Vi har haft forløb med musikskolen igennem flere år, hvor der kom en musikpædagog og lavede sang og musik med os en gang om ugen. Vi har også en pædagog som er musik uddannet og som spiller forskellige instrumenter med børnene.

Vi har været oppe og se teater et par gange i det gamle rådhus. Men kultur er jo også at give børnene indblik i forskellige børnebøger, børnesange, børnelege at arbejde med forskellige materialer så der skabes forskelligt udsmykning. Det er mad fra forskellige områder eller lande. Vi har haft en studerende som lavede mad til os, så vi kunne smage maden fra hendes hjem land. Kultur er også at se håndboldkamp i når en ansat kender en der spiller med. Eller at heppe på det danske landshold i finale kampen .. kom så Danmark !!

"skål- i hjemmelavet hyldeaft- og kom så Danmark"

Evalueringens kultur

"Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at etablere en evalueringens kultur i dagtilbuddet, som skal udvikle og kvalificere det pædagogiske læringsmiljø.

Lederen er ansvarlig for, at arbejdet med den pædagogiske læreplan evalueres mindst hvert andet år med henblik på at udvikle arbejdet. Evalueringen skal tage udgangspunkt i de pædagogiske mål og herunder en vurdering af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø i dagtilbuddet og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse.

Evalueringen skal offentliggøres.

Lederen af dagtilbuddet er ansvarlig for at sikre en løbende pædagogisk dokumentation af sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og børnenes trivsel, læring, udvikling og dannelse. Den pædagogiske dokumentation skal indgå i evalueringen." *Den styrkede pædagogiske læreplan, Rammer og indhold, s. 50-51*

Evalueringens kultur i Assens Kommune

I Assens Kommune skal etableringen af en evalueringens kultur i dagtilbud forstås, som udvikling af en læringskultur. Læringskulturen har til formål at skabe - og arbejde med meningsfuld viden i forhold til at kvalificere den pædagogiske praksis løbende. Det betyder med andre ord, at vi kontinuerligt og systematisk undersøger og udvikler på praksis for at blive klogere på praksis – sammen – for børnenes skyld.

Det er i den pædagogiske praksis gennem voksen-barn tilknytningen og i børnefællesskaberne, at det enkelte barns trivsel, udvikling, læring og dannelse sker. Det er derfor også en bevægelse fra praksisfællesskaber til professionelle læringsfællesskaber, hvor vision, faglig ledelse og samarbejde er nøglebegreber. Der er fokus på både børn og voksnes læreprocesser.

Det at sætte mål, dokumentere i praksis, evaluere og skabe ny og bedre praksis er en pædagogisk metode, som motiverer fagprofessionelle i forhold til at skabe optimale læringsmiljøer for alle børn i dagtilbud.

Der anvendes metoder, som understøtter systematik – og tydelige mål for undersøgelserne og for at evaluere sammenhængen mellem læringsmiljøet og børns læring for hvert læreplanstema.

Der arbejdes med en udvidet SMTTE, blomsten, læreplanstræet eller andre metoder – hvert dagtilbud vælger en metode eller flere som de dygtiggør sig i.

Hvordan skaber vi en evalueringskultur, som udvikler og kvalificerer det pædagogiske læringsmiljø?

Hvordan arbejder vi med evalueringskultur vedrørende:

1. *Læreplanstemaerne?*
2. *Børnenes udvikling og læring - og læringsmiljøerne?*
3. *Her og nu - kvalificering af praksis?*
4. *Pædagogisk udviklingsarbejde?*
5. *Andet?*

Læreplanstemaerne planlægges i et skema vi har udviklet. Her skrives både planlægningen og evalueringen ned i samme skema, dette benyttes i hele området. Evalueringen af det planlagte skema sker på hus møder efter endt tema.

Vi løbende evaluering på husmøder. Vi har taget billeder af forskellige temaer, aktiviteter som vi så evaluere på i plenum. Når vi evaluere på denne måde med fotos så er det også læringsmiljøet vi undersøger. Når vi laver trivselsmålingerne to gange årligt, så evaluere vi børnenes udvikling og læring siden sidste trivselsmåling. Læringsmiljøer er hele tiden i bevægelse, vi kigger løbende på og laver justeringer både i det fysiske og det psykiske læringsmiljø. Det sker også ved at den faglige ledelse er helt tæt på praksis.

Her og nu, gøres lige i situationen eller på et efterfølgende planlægnings møde. Det er både af pædagogerne selv og faglig ledelse helt tæt på praksis.

Vi har evaluering omkring de forskellige politikker der er i Assens kommune. Hvor får vi øje på dem i vores praksis og hvor i politikken kan vi få øje på vores praksis.

Både på hus- og fællesmøder arbejder vi hele tiden med at kvalificere vores udviklingsarbejde, f.eks. når der har været nogen afsted på kursus så evaluere vi på vores praksis, kurset og vælger nogle udviklings punkter fremad rettet.

Vi er et forholdsvis nyt ledelses team og på grund af corona har vi ikke afholdt pædagogisk weekend endnu og heller ikke nogle fælles møder for hele området endnu.

Så der er plads til forbedring.

Dokumentation og evalueringspraksis

Det er ikke et lovkrav at beskrive dagtilbuddets dokumentations- og evalueringspraksis i den pædagogiske læreplan, men det kan være en fordel i udarbejdelsen af læreplanen at forholde sig til den løbende opfølgning og evaluering af indholdet i læreplanen.

Den styrkede læreplan, rammer og indhold, s. 50-51

Hvordan dokumenterer og evaluerer vi løbende vores pædagogiske arbejde, herunder sammenhængen mellem det pædagogiske læringsmiljø og de tolv pædagogiske mål?

Her kan vi kort beskrive vores arbejde med at etablere en evalueringskultur, som en del af det daglige pædagogiske arbejde. Vi kan fx beskrive, hvordan vi arbejder systematisk med evaluering, om vi arbejder med særlige metoder, om vi arbejder eksperimenterende eller undersøgende med et særligt fokus, samt hvordan, hvor ofte og i hvilke fora vi drøfter og reflekterer over vores pædagogiske praksis mv.

Hvordan evaluerer vi arbejdet med den pædagogiske læreplan, som skal foretages mindst hvert andet år?

Her beskriver vi, hvordan evaluering af læreplanen kan ses i forhold til vores evalueringskultur i hverdagen.

Dette er vi ikke nået i mål med at finde en endegyldig metode til, det vil blive indskrevet efterfølgende. Men nogle af ovennævnte metoder vil være en del af den samlede evaluerings metode. Vi har f.eks. ændret strukturen i to af børnehusene fra aldersintegreret til aldersopdelt og den beslutning er truffet på baggrund af flere af ovennævnte evalueringer.

Man vil derfor komme ud for at vi i vores hverdag foretager nogle radikale ændringer som ikke er beskrevet i læreplanen før denne er evalueret.

Inddragelse af forældrebestyrelsen?

Her kan vi kort beskrive:

- *hvordan forældrebestyrelsen inddrages i udarbejdelsen, evalueringen af og opfølgningen på den pædagogiske læreplan?*
- *hvordan forældrebestyrelsen inddrages i arbejdet med at skabe gode overgange fra hjem til dagtilbud, mellem dagtilbud og fra dagtilbud til skole*

Forældrebestyrelsens inddragelse har indtil videre været på informations basis. Dette arbejdsområde vil blive kvalificeret i det kommende år.

Til at understøtte og inspirere jeres videre arbejde med den styrkede pædagogiske læreplan er der udviklet en række øvrige materialer. Alle inspirationsmaterialer – nuværende og kommende – kan findes på [Danmarks Læringsportal EMU](#)